

Joanna Szerszunowicz

"Semantyka i pragmatyka językowa.
Słownik podstawowych pojęć z
zadaniami i literaturą przedmiotu",
Irena Szczepankowska, Białystok
2011 : [recenzja]

Prace Językoznawcze 15/1, 89-92

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Valenz der einzelnen Verben einem an Abkürzungen reichen Schema, das die Lektüre erschweren kann, aber solche Schemata werden in fast allen Büchern über Valenz verwendet, so dass dies nicht wundern kann. Entziffert man die Abkürzungen oder schreibt man sie sich auf einem Zettel auf, so wird der Inhalt problemlos nachvollziehbar. Auch Kapitel 1, in dem die Geschichte der Valenzforschung in Deutschland ausführlich zusammengefasst wird, ist, worauf bereits verwiesen wurde, gelungen. Verglichen mit anderen Valenzbüchern, sind die hierin angeführten Informationen wesentlich umfangreicher. In Anbetracht der Tatsache, dass das Buch von Dargiewicz zitiert wird, ist zusammenfassend zu konstatieren, dass die Autorin ihren eigenen Beitrag zur Valenzforschung geleistet hat, und dass dieser Beitrag wahrgenommen zu werden verdient. Das Buch ist im Allgemeinen gut und durchdacht. Es wäre allerdings wesentlich besser gewesen, wenn die redaktionelle Arbeit mit nötiger Sorgfalt erfolgt wäre.

Lech Zieliński (Toruń)

Irena Szczepankowska: *Semantyka i pragmatyka językowa. Słownik podstawowych pojęć z zadaniami i literaturą przedmiotu*. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok 2011, ss. 247.

Semantyka i pragmatyka językowa to dwa bardzo ważne obszary badawcze, którym reprezentujący różne szkoły lingwiści poświęcają wiele uwagi. Mimo że obie dziedziny doczekały się licznych opracowań teoretycznych, powstało niewiele opracowań o przeznaczeniu praktycznym. Do nich należy zaliczyć słownik *Semantyka i pragmatyka językowa* Ireny Szczepankowskiej. W *Słowie wstępnym* Autorka uzasadnia potrzebę stworzenia takiego opracowania, pisząc, że „niniejsze opracowanie jest odpowiedzią na zapotrzebowanie studentów filologii i lingwistyki, którzy zgłębiają – podczas zajęć dydaktycznych lub też samodzielnie – problematykę z zakresu semantyki i pragmatyki językowej” (s. 7). Recenzowana publikacja składa się z trzech części: słownika podstawowych pojęć, zbioru zadań i wykazu najważniejszych prac dotyczących literatury przedmiotu.

Zasadniczą, najobszerniejszą częścią recenzowanego opracowania jest *Słownik*, który zawiera podstawowy zasób pojęć współczesnej semantyki i pragmatyki. Wszystkie uwzględnione w nim hasła zostały uszeregowane według porządku alfabetycznego. Mają różną długość: w przypadku niektórych haseł nie ograniczono się do krótkich definicji i obszerniejsze omówienie, nawet kilkustronicowe. Szczegółowiej opracowano takie terminy, jak np.: *akt mowy* (s. 10–13), *definicja* (s. 19–21), *funkcja wypowiedzi* (s. 42–45), *implikatura konwersacyjna* (s. 58–60), *językowy obraz świata* (s. 65–67), *kategoria językowa* (s. 70–72), *metafora* (s. 95–99), *pojęcie* (s. 110–112), *prototyp* (s. 119–121), *przestrzeń mentalna*

(s. 121–123), *semantyka kognitywna* (s. 130–132), *semantyka zdania* (s. 136–138), *spójność tekstu* (s. 141–143), *styl* (s. 148–150), *znaczenie* (s. 165–168).

Artykuł hasłowy zawiera definicję pojęcia; jeżeli artykuł odnosi się do kategorii ogólnych, nazwy pojęć powiązanych z daną kategorią podane są pogrubioną czcionką. Niektórym z tych terminów poświęcono artykuły zawierające definicje, inne zaś – wyróżniono kapitalikami jako osobne hasła z podanymi terminami odsyłającymi do odpowiednich artykułów, w których użytkownik słownika może znaleźć stosowne informacje. Przykładowo, przy hasle **DICTION** znajdujemy odesłanie do haseł **semantyka zdania** i **presupozycja** (s. 28), przy **TEORIA AKTÓW MOWY** – do hasła **akt mowy** (s. 156). Przyjęte rozwiązanie daje wymierne korzyści, ponieważ pozwala uniknąć powtarzania informacji przy hasłach bliskoznacznych. Ponadto treści zawarte w części słownikowej nie są nadmierne rozproszone, co z kolei ułatwia czytelnikom lepsze zrozumienie omawianych zjawisk, przedstawionych w kontekście innych, o charakterze ogólniejszym. Na końcu każdego artykułu podane zostały odesłania do prac językoznawczych: w nawiasie kwadratowym podano numery opracowań, które znajdują się w wybrze literatury przedmiotu, oznaczenie źródeł podstawowych dodatkowo wytłuszczono. Przykładowo, artykuł hasłowy pojęcia *desygnat* (s. 28) ma postać:

DESYGNAT

fragment rzeczywistości, do której odnosi się **znak językowy**. Może być indywidualnym obiektem (**referent**) lub klasą podobnych obiektów (**denotat**). Nazwa pospolita desygnuje (oznacza) pewną klasę osób, rzeczy, właściwości, czynności, zjawisk itp. ze względu na istotne cechy odróżniające ją od innych klas. Cechy te nazywa się desygnacyjnymi lub denotacyjnymi (konstytuują **znaczenie denotacyjne** nazwy) w odróżnieniu od innych mniej istotnych właściwości, zwanych konotacyjnymi (tworzą **znaczenie konotacyjne**). Określony obiekt jednostkowy jest desygnatem *nazwy własnej*, której nie przysługuje znaczenie denotacyjne. [Lit. **79, 86, 87, 133, 176, 254, 260, 299, 314, 335**].

Sposób uporządkowania informacji w obrębie artykułu hasłowego jest przejrzysty i umożliwia czytelnikowi łatwą orientację w jego obrębie, co ma duże znaczenie w przypadku dłuższych artykułów.

Druga część recenzowanego opracowania zatytułowana *Zadania* zawiera ćwiczenia, które mogą być wykorzystywane przy samodzielnej pracy studentów chcących pogłębić swoją wiedzę lub podczas ćwiczeń prowadzonych w ramach bloku przedmiotów językoznawczych. Zadania zostały podzielone na piętnaście zestawów, które korespondują z poszczególnymi blokami tematycznymi programu podstawowego kursu konwersatoryjnego z przedmiotu *semantyka i pragmatyka językowa*. Część druga zawiera następujące zestawy: *Język i myśl: Kategorie językowe a kategorie pojęciowe*, *Kategoryzacja klasyczna i prototypowa*, *Składniki znaczenia leksemów*, *Relacje znaczeniowe w systemie leksykalnym*, *Kontekst a znaczenie słowa*, *Definicje w słownikach*, *Metajęzyk i eksplikacje semantyczne*, *Zmiany*

znaczeniowe i profilowanie, Metafory jako narzędzie poznania i conceptualizacji złożonych pojęć, Nonsens i dowcip językowy, Struktura semantyczna zdania, Pragmatyczne aspekty znaczenia – teoria aktów mowy, Komunikaty i metakomunikaty, Tekst i kontekst, Retoryka – styl – gatunek tekstu. Po tytule zestawu podano wykaz haseł zdefiniowanych w części słownikowej, których znajomość będzie potrzebna do wykonywania ćwiczeń. Przykładowo, zestaw *Relacje znaczeniowe w systemie leksykalnym* zawiera następujące terminy: *leksem, pole semantyczne, semantyka leksykalna, znaczenie, denotacja, hiponimia, synonimia, antonimia, konwersja* (s. 179). Podanie haseł stanowi jednoczesne odesłanie do wyboru literatury przedmiotu.

Została ona zebrana w części trzeciej, która zawiera 427 pozycji. Są to przede wszystkim prace w języku polskim lub opracowania przetłumaczone na polski. Nieliczne teksty obcojęzyczne to wartościowe prace, których polskie przekłady jeszcze nie powstały. Wytluszczenia numerów poprzedzających adres bibliograficzny sygnalizują, że opracowanie oznaczone w ten sposób należy do kanonu tekstów podstawowych, który tworzy 95 prac.

Całości dopełnia indeks terminów, które występują w części słownikowej omawianego opracowania. Numery stron podane po terminach odsyłają czytelnika do artykułów hasłowych, w których zostały one podane pogrubioną czcionką.

Przybliżenie studentom wiedzy z zakresu semantyki i pragmatyki językowej nie jest zadaniem łatwym, i to z wielu powodów. Po pierwsze, wybrane obszary badawcze należą do rozległych, liczne są ujęcia interdyscyplinarne, obejmujące m.in. elementy retoryki, socjolingwistyki, etnolingwistyki, stylistyki czy tektologii. Po drugie, wykorzystywane są różnorodne metodologie – badania prowadzone były przez wiele lat, powstawały więc różne szkoły opisu zjawisk językowych, rozmaite koncepcje i ujęcia, od strukturalnych do kognitywnych, czego rezultatem jest wielonurtowość badań, która znalazła odzwierciedlenie w omawianej pracy. Po trzecie, tak skomplikowane problemy trudno jest ująć w sposób prosty, zwięzły, co jest wręcz konieczne w przypadku opracowań o charakterze syntetyzującym i przeznaczeniu dydaktycznym, i zrozumiały dla osoby niemającej zaawansowanej wiedzy językoznawczej, a jedynie – zgodnie z założeniem Autorki – zaznajomionej z gramatyką opisową języka polskiego w zakresie objętym programem studiów filologicznych (s. 8).

Praca Ireny Szczepankowskiej pokazuje, że wymienione trudności można przezwyciężyć. Recenzowane opracowanie stanowi przewodnik, który pomaga studentom zdobyć wiedzę naukową z zakresu semantyki i pragmatyki, pogłębić ją dzięki odesłaniu do literatury przedmiotu, a także sprawdzić za pomocą zadań opracowanych na potrzeby omawianej książki. Należy podkreślić, że jest ona nieocenioną pomocą dla adeptów filologii, którzy mogą ją wykorzystywać w różny sposób, poczynając od przygotowywania się do zajęć, poprzez powtarzanie materiału przed zaliczeniem czy egzaminem, kończąc na samodzielnej pracy nad wybranymi problemami. Należy podkreślić, że budowa tego opracowania jest

logiczna: części stanowią spójną, przemyślaną całość, dzięki czemu jest ono wygodne w użyciu. Książka została napisana w języku polskim, może być wykorzystywana nie tylko przez studentów filologii polskiej, ale też przez adeptów rozmaitych neofilologii.

Semantyka i pragmatyka językowa to pozycja, która nie tylko pozwala czytelnikowi na przyswojenie wiedzy z wybranych dziedzin językoznawstwa, ale stanowi również inspirację do własnych poszukiwań. Atutem opracowania jest formuła dialogowa, która stwarza możliwość aktywizacji osoby korzystającej z książki. Poszukującemu odpowiedzi na dane pytanie nie tylko udziela się na nie odpowiedzi, ale też jednocześnie sugeruje mu się pogłębienie wiedzy dzięki odesłaniu do ważnych pozycji dotyczących poszczególnych zagadnień; ponadto proponuje się mu sprawdzenie jej, co stwarza sytuację, w której czytelnik przyjmuje rolę udzielającego odpowiedzi na pytanie.

Warto spojrzeć na to opracowanie również z innej perspektywy, mianowicie z pozycji wykładowcy, który ma za zadanie przeprowadzić zajęcia z przedmiotu semantyka i pragmatyka językowa. Układ zadań, zebranych w bloki tematyczne, to swoista propozycja tematyki zajęć, która w podanej formie lub zmodyfikowana może być realizowana w ramach kursu tego przedmiotu. Słownik jest również cenną pomocą dla nauczycieli akademickich z innego powodu, mogą oni bowiem wykorzystywać ćwiczenia lub czerpać z nich inspirację do tworzenia własnych zadań. Należy podkreślić, że własne doświadczenia Autorki w pracy ze studentami pozwoliły na optymalny dobór zadań, korespondujących z omawianą tematyką.

Książka Ireny Szczepankowskiej to nowatorskie opracowanie problematyki z zakresu semantyki i pragmatyki językowej o wyraźnym ukierunkowaniu dydaktycznym, co czyni je atrakcyjnym zarówno dla adeptów studiów filologicznych, jak i prowadzących ćwiczenia z tego przedmiotu. Należy podkreślić, że będzie ono przydatne również podczas realizacji innych zajęć, np. ćwiczeń z praktycznej stylistyki. Profesjonalne opracowanie i przemyślana koncepcja pracy *Semantyka i pragmatyka języka* decydują o tym, że stanowi ona ważną i cenną pozycję, która powinna na stałe znaleźć miejsce w kanonie lektur przyszłych filologów.

Joanna Szerszunowicz (Białystok)